

1960 SONRASINDA TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ

Doç. Dr. Abbas ÇELİK*

ÖZET

Cumhuriyet sonrası Türkiye'de din öğretimi memleketi idare edenlerin dünya ve siyasî görüşlerine göre farklılık göstermektedir. Tartışmaların ağırlık merkezi: Resmi okullarda din öğretimi olmalı mıdır? Olmalıysa nasıl olmalıdır? Mesleki din eğitimi veren okullar ne kadar olmalıdır? Diğer okullar arasındaki konumları nedir? Gibi sorulara cevap aranması, bu farklılıkların kaynağını oluşturmaktadır.

1960 sonrasında Türk siyasetinde askerî müdahalelerin belirleyiciliği gözlenmektedir. Bu müdahaleler iktidar değişikliklerine sebep olmuşlardır. Her iktidar din öğretimine kendi dünya ve siyasî görüşü doğrultusunda yaklaşmıştır. 1960 ve 1970 askeri müdahaleleri din öğretimini doğrudan etkilememiştir. Fakat 1980 ve 1997 müdahalelerinde doğrudan müdahaleden söz edilebilir. 1980'de din öğretimi lehinde kararlar alınmıştır. Din öğretimi okullarda okutulan zorunlu dersler statüsüne getirilmiştir. İlköğretimde Ahlâk dersleriyle birleştirilerek haftada iki saate çıkarılmıştır. Meslekî din eğitimi veren yükseköğretim kurumları İlahiyat fakültelerine dönüştürülmüştür. 1997'de özellikle ortaöğretim düzeyindeki meslekî din eğitiminin okul sayısına müdahale edilmiştir. Ayrıca bu okulların yükseköğretime girmelerine bazı kısıtlamalara sebep olacak kararlar aldırılmıştır. Bunun sonucunda bu okullara gitmek isteyen öğrenci sayısında önemli azalmalar olmuştur. Yükseköğretim düzeyinde meslekî din eğitimi kurumları öğrenci sayıları kısıtlanmıştır.

1997'ye kadar genel anlamda din öğretimi ve meslekî din eğitimi sahalalarında olumlu gelişmeler olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: İlk ve ortaöğretimde din öğretimi, meslekî din eğitimi, askerî müdahale, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi.

ABSTRACT

Religious Education in Turkey After 1960

It is differences about religious education, according to worldly and political opinions of Turkey's administrators, after republic. That's are weighty disputations:

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi

Should religious education be in official schools? How should this religious education be? How many should be schools giving professional religious education? What are positions of these schools among the other schools? The answers of these questions are source of these differences.

It is observed military blows' weightiness in Turkey politics, after 1960. These blows are cases of power's variations. The approach of every power is different about religious education according to their's worldly and political opinions. In 1960 and 1970 military blows did not effect directly religious education. But, it may be said that in 1980 and 1997 military blows effected directly religious education. It was taken decisions in favour of religious education in 1980. Religious education was made necessary lesson in state schools. This lesson was determined with moral lesson as two hours a week in primary education. High education schools giving official religious education were converted to Divinity Faculty. In 1997, it was interfered to the number of secondary schools giving official religious education. Also, it was brought some interdictions to these schools about their's etries to higher education. Consequently, the number of students in these schools reduced importantly. Moreover, the number of students in higher education giving official religious education were decreased.

It may be said that positive developments were happened in the field of religious instruction and official religious education until 1997.

Key word: *Religious instruction in primary and secondary education, official religious education, military blow, The lesson of religious culture and moral knowledge*

1. Giriş

1960 yılı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli dönüm noktalarından birisidir. Bilindiği gibi Türk Silahlı Kuvvetleri sivil idareye müdahale etmiş, siyasî gidişi yönlendirmiştir. Hatta bu müdahaleyi yapanlar, yaptıklarını 'ikinci cumhuriyet' olarak adlandırmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetleri bu tarihten sonra birçok müdahale yapmıştır.

Bu oluşumlara farklı isimler verilmişse¹ de en uygunu, kanaatimize göre, 'müdahale' denmesidir. İhtilal (Devrim) değildir. Çünkü ihtilal zorla rejim değişikliğini gerektirir. Halkın mevcut yönetime başkaldırısıdır. Darbe denemez; çünkü bütün müdahalelerin etkisi anlık değildir. İnkılâp olamaz; çünkü her müdahale önemli

---

¹ Aydemir, Ş.Süreyya, İhtilâlin Mantiği, Remzi Kitabevi, İstanbul. s. 102.

ölçüde siyasi, ekonomik ve kültürel değişikliğe yol açmamıştır. Ama bu konuda yazılanlara bakıldığında belki yazarların bakışları doğrultusunda bu değişik adlandırılmalar yapılmıştır. Bunların analizini genişçe yapmak, hem sözü uzatmak hem de ilgi alanını fazladan zorlamak olacağından, konuyla bu kadar ilgilenmek yeterli görülecektir. Bu çalışmada müdahale adlandırılması tercih edilecektir. Müdahalede gidişatı yönlendirme ve bunu bir müddet devam ettirme vardır. Bu ifade bütün askerî oluşumları kapsar nitelik taşır kanaatindeyiz.

Askerin sivil idareyle yakın ilişkisi tarihimizde var olan bir vakıdır. Hatta çok eskilerde komutanlıkla hükümdarlığın bir kişide toplanması gibi bir geleneğimiz vardır. Osmanlı döneminde güçlü hükümdarlar döneminde askerler hep geri plandadır. Ama hemen ikinci sıradadır. Ne zaman ki güçlü padişahlar yok olmuş ve memlekette işler istendiği gibi gitmemeye başlamış, askerî kişiler öne çıkmıştır. Eskiden seferlere padişahlar katılırdı, başkomutan onlardı. Belli bir tarihten sonra artık ordunun idaresi doğrudan askerlere bırakıldı. Önceki dönemler padişah adıyla anılırken artık paşa adlarıyla anılmaya başlandı. Tanzimat’ın ilanında Mustafa Reşit Paşa’nın, Islahat Fermanında Ali Paşa’nın ve I. Meşrutiyetin kabulünde Mithat Paşa’nın rolü hiçbir şekilde yadsınamaz. Ama ilgili çalışmalarda askerî müdahalelerin başlangıcı II. Meşrutiyet’e dayandırılır. Devrin komutanlarının (Talat, Enver ve Cemal Paşalar) baskısıyla tahttaki padişah azletirilmiş ve askerî kişilerin başını çektiği parti iktidarı eline almıştır. Bu tarihten sonra padişah hiçbir zaman idarede birinci plana geçememiştir.

Bir müddet sonra devletin rejimi değiştirilmiştir. Bunu yapanlar aslı asker olan kişilerdir. Cumhuriyet döneminde idare sivilleştirilmek istenmişse de bunu gerçekleştirmek bir türlü mümkün olamamıştır. Gerçek sivil kişiler 1950 seçimleriyle iktidara gelmişse de bu ancak on yıl sürdürülebilmiştir.

1960 müdahalesiyle askerler ülke yönetiminde tekrar öne çıkmışlardır. Bu durum daha sonraki zamanlarda cumhurbaşkanının asker olması şeklinde kendini göstermiştir. Cumhurbaşkanlarının asker olması 1990’lı yıllara kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet döneminde 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında idareye askerî müdahaleler yapılmıştır. Bunlardan 1960 ve 1982 yıllarında yapılan müdahaleler yaygın, etkili ve kalıcıdır. Diğerleri daha sınırlıdır.

2. Askerî Müdahalelerin Sebepleri

Askerler müdahaleyi bir görev olarak görmektedirler. Bu görevi kendilerine Anayasa vermektedir. 'Cumhuriyeti koruma ve kollama' görevi orduya verilen Anayasal bir görevdir. Fakat bu görevi yerine getirecek sebepler olmalıdır. Her müdahalenin sebebi vardır. 1960 müdahalesinin en önemli sebebi aşırı partizan tutum sonucunda memlekette ortaya çıkan vatandaşlar arası düşmanlık ve güçlü bir muhalefetin olmayışından kaynaklanan tek yönlü uygulamalardan meydana gelen rahatsızlıklardır. İrtica olarak değerlendirilen bazı uygulamaları da bunlara eklemek mümkündür. Bunlara bir de kötü giden ekonomi katılabilir.

DP'nin programında:

"...Türk İnkılâbının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretilerinin ihtiyari olmasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat, laiklik prensibinden asla imkan tasavvur edilmemelidir. Bilhassa, din perdesi altında, bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafeleri yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz²." denilmesine rağmen 1960 sonrasında irtica ve din istismarcılığı ile suçlanacaktır³. Atatürk düşmanlarına verilen tavizler sonucunda Atatürk heykelleri yer yer taşlanmış ve parçalanmış, "laiklik" ilkesi "dinsizlik olarak halka inandırılmaya çalışılmıştır. Hatta TBMM kürsüsünden bazı milletvekilleri dinsel devlet isteğinde bile bulunmuşlardır⁴."

Bu suçlamalar ezanın tekrar Arapça olarak okunması, dinî uygulamaların daha alenî ve daha yoğun yapılması, dinsel yayınların ortaya çıkması, çeşitli tarikat kalıntılarının görünmeye başlaması, hükümet fonlarının cami yapımına tahsis edilmesi⁵ ve İmam-Hatip Kurslarının okula dönüştürülmesi olarak dile getirilmiştir⁶.

Bu sebeplere dayanarak sivil idareye müdahale edilmiş, iktidardaki partinin hükümet olmasına son verilmiştir.

² Haydar Tunçkanat, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş Yayınları, 1996, s. 22.

³ Birsen Örs, Türkiye'de Askeri Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli), Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 152, 155; Şükran, Özkaya, Adım Adım 27 Mayıs, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s. 194, 254, 255.; Tunçkanat, a.g.e. s. 52, 53; Celalettin Güngör, 27 Mayıs ve Partileşme Sorunu, Nuru Matbaası, 1992, 2, 45.

⁴ 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 5.

⁵ Walter F. Weiker, 1960 Türk İhtilali, Cem Yayınevi, Kültür Dizisi:3, İstanbul, 1967, s. 17.

⁶ Süleyman Kocabaş, Refahol Hükümeti Sonunun Perde Arkası, Vatan Yayınları, İstanbul, 1997, s.16.

1960 yılında iktidarı ele alan Milli Birlik Komitesinin Temel görüşleri içerisinde ‘Din Meselesi’:

“Dinin vatandaşın vicdan hürriyetine uygun olarak ele alınması için:

a) Dinî meselelerin müesseselerin aydın ve müstakil din adamlarının idaresinde vicdan hürriyetine uygun olarak tedviri sağlanmalıdır.

b) Yeterli din adamlarının yetiştirilmesi için mevcut eğitim müesseseleri genişletilmelidir.

c) Din adamlarımızın sosyal bünyemizdeki hakiki yeri ve değeri tahakkuk ettirilmelidir.

d) Dinin siyasete alet edilmesi kat’i olarak önlenmelidir⁷.” şeklinde ele alınacaktır.

Nitekim 1960 askeri müdahalesi sonrası Milli Birlik Komitesi’nin 35 numaralı tebliğinde (25.07.1960):

“Vicdan hürriyeti hazinesi olan mukaddes dinimizin, irticai ve siyasi cereyanlara alet edilmeden, saf ve lekesiz kalması, Milli Birlik Komitesinin en büyük emelidir.

Vatandaşlarımızın din hakkındaki inanış ve ibadetlerine ‘ne kanun ne de zor kuvveti ile’ müdahale edilemez.

Bu maksatla, şunu kesin olarak iletmek isteriz ki, bazı teşekkül ve şahıslar tarafından yapılan, ezan ve Kur’an-ı Kerim’in Türkçe okutulması mecburiyeti gibi, vatandaşlarımızın zihinlerinde yanlış kanaatler uyandıracak istidattaki beyan, tefsir ve propagandalar, hiçbir suretle Milli Birlik Komitesi’nin fikirlerini ifade edemez.” denilerek ordunun irtica ve dinin siyasete alet edilmesi konularında çok hassas olduğu öne çıkarılmıştır.

1971 müdahalesinin sebebi yeni anayasanın tanımış olduğu hürriyetlerin istismarı sonucu meydana gelen, genelde sol kaynaklı, anarşik olaylardır. Banka soymalar, adam kaçırmalar, grevler, boykotlar ve adam öldürmeler bu olayların bazılarıdır. Bütün bunlar bir sistem değişikliği yapma gayesi taşımaktadır.

1960 Anayasasının getirmiş olduğu özgürlükler doğrultusunda aşırı uçlar siyasî hayatta görünmeye başlamış, solda bu uçlar siyasî partiler kurmuştur. Sağda parti içinde fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamış, laiklik kavramı üzerinde tartışmalar ortaya çıkmıştır.

---

⁷ Tunçkanat, a. g. e., s. 318.

Türkiye İşçi Partisi Programında “Gericilikle savaşta laiklik, yeni Türkiye'nin vazgeçilmez bir ilkesidir. TİP, gericilikle mücadeleyi asla din ile mücadele şeklinde anlamaz.” olarak ifadelendiriliyordu. Adalet Partisi Programında ise “Laikliği din aleyhtarlığı şeklinde anlamıyoruz. Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmek demek değildir. Her vatandaş, mensup olduğu din ve mezhebin ibadet şekillerini icrada serbesttir⁸.” ifadesi yer almaktaydı.

12 Mart Müdahalesi öncesi irtica hareketleri olarak dönemin Yargıtay başkanının cenaze namazının kılınmaması, İlahiyat Fakültesi kız öğrencilerinin başörtüsü takma isteklerini dile getirmeleri, Atatürk heykel ve büstlerinin saldırılara uğraması, Nurculuk ve Süleymancılık gibi dini grupların faaliyetlerini artırmışlar ve bazı siyasetçilerin bunlara göz kırptıkları gözükmiştir⁹.

Bu oluşumlar asker tarafından laiklik karşıtı ve dini siyasete alet etmek olarak görülmüştür. Bu müdahalenin sebeplerinden biridir.

1980 müdahalesinin sebepleri anaşinin önce sağ-sol çatışmasına dönüşmesidir. Daha sonra çatışmalar etnik özellik kazanarak Alevi-Sünnî şeklinde olmaya başlamıştır¹⁰. Bu çatışmalar sonucunda birçok vatandaş canından olmuştur. Ülke bölünme tehlikesi yaşamıştır. Ekonomi gittikçe kötüleşmiş, memleket birkaç doları bulamaz olmuştur. Partiler arası anlaşmazlıklar problemleri çözmek için bir araya gelmeyi imkânsız kılmıştır. İşler çıkmazdadır. Müdahale kaçınılmazdır.

12 Eylül öncesi olaylardan bazı mitinglerde İstiklâl Marşını okumama, İstiklâl Marşı okunurken ayağı kalkmama, seçim meydanlarında dinî sembol ve sloganlar kullanma, dini politikaya alet etme, halifeliği yeniden kurmaya çalışma, devlet düzenini din kurallarına dayandırma, Atatürk Devrimleri aleyhinde bulunma, Atatürk'ün siyaset ve faaliyetini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek gibi davranışlar laiklik karşıtı ve irtica olarak değerlendirilmiştir¹¹.

⁸ Güngör, a. g. e. , s. 131,109.

⁹ Mehmet Ali Brand-Dündar, Can-Çaplı; Bülent, 12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi, İmge Kitabevi, Ankara, 7. Baskı, 2004, s.151, 163, 172.; 12 Mart'a Nasıl Getirildik, Kardeş Matbaası, Ankara, 1971, s. 94, 97.; Ertuğrul Alatlı, Belgeleriyle 09 Mart 1971 “Antiparlamentarist-Baasçı” Darbe Girişimi, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2002, s. 330.

¹⁰ 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 199.

¹¹ Davut Dursun, 12 Eylül Darbesi, -Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler-, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005, s. 20, 66, 89; Ertuğrul Alatlı, Müdahale, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 28; Birsen Örs, Türkiye'de Askerî Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli), Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 165.; Doğan Avcioğlu, Devrim ve Demokrasi Üzerine, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 208.

1997 müdahalesinin gerekçesinin en başında irtica yer almaktaydı¹². Müdahaleyi yapanlara göre memlekette irticaî faaliyetler vardı ve günden güne de artmaktaydı. Sistemin vazgeçilmez temeli olan laiklik tehlikede idi. Devlet din esasına dayandırılarak yönetilmek isteniyordu¹³. Önemli mevkilerdeki bazı devlet memurları irticaî faaliyetler içindeydiler ve irticaî kurumlar var hızıyla sayılarını artırıyordu. İktidarda bulunanlar bu gidişi destekler görünüyordular. İktidardakilerin bazı ülkelerle yakınlaşması huzursuzluklara sebep oluyordu. En çok konuşulan şeylerin başında türban, İmam-Hatipler, Kur'an Kursları, irticaa zemin hazırlayan cami ve cami görevlileri, tarikat şeyhleri, İran ve Libya'ya yapılan geziler gelmekteydi. Bunların aldığı yeni durumlar bu gidişin en belirgin izleriydi. Türbanlı kişiler devlet dairelerine girmek istiyordu. İmam-Hatipliler devletin önemli yerlerini eline geçiriyordu. Tarikat şeyhleri devletin başbakanının davetlisi olarak iftar yemeklerine katılıyordu. Hükümette İran'ın rejim aleyhtarlığına yönelik çalışmalarından söz ediliyordu¹⁴.

¹² Kocabaş, a.g.e. s. 390.

¹³ Kongar, a.g.e. s. 35.

¹⁴ 28 Şubat Kararları:

- 1- Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alan rejim aleyhtar faaliyetler karşısında ödün verilmemelidir. Anayasa'nın 174. maddesinde koruma altına alınan Devrim Kanunları'nın ödün verilmeden uygulanması esastır. Hükümet, icraatında devrim yasaları'na uygunluğu sağlamakta görevlidir.
- 2- Savcılar, Devrim Kanunları'nın ihlalini oluşturan davranışlar karşısında harekete geçmelidirler. Kanunları ihlal eden dergahlar kapatılmalıdır.
- 3- Sarkı ve cüppeli giyim şeklinin özendirildiği görülmektedir. Kılık ve kıyafetleri bu yasaya ters düşen kişilerin onurlandırılmamaları gerekir.
- 4- Anayasa'nın 163. maddesinin kaldırılmasının yarattığı hukuki boşluklar, irticaî akımların ve laikliğe aykırı tutumların güçlenmesine yol açmıştır. Bu boşlukları telafi edecek yasal düzenlemeler getirilmelidir.
- 5- Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunu ruhuna uygun bir çizgiye gelinmelidir.
- 6- Temel eğitim 8 yıla çıkarılmalıdır.
- 7- İmam - Hatip Okulları toplumdaki bir ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuşlardır. Bu ihtiyacın fazlası olan imam hatip okulları, meslek okullarına dönüştürülmelidir. Ayrıca kökten dinci grupların kontrolünde olan Kur'an kursları kapatılarak, milli eğitim bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmelidir.
- 8- Devlet dairelerinde ve belediyelerde kökten dinci bir kadrolaşma hareketi sürdürülmektedir. Hükümet, bu kadrolaşmanın önüne geçmelidir.
- 9- Cami yapımı gibi dinî konuları siyasal amaçlar için istismar etmeye dönük olan her türlü davranışlara son verilmelidir.
- 10- Pompalı tüfekler kontrol altına alınmalı ve gerekirse pompalı tüfek satışları yasaklanmalıdır.
- 11- İran'ın Türkiye'deki rejimi istikrarsızlığa itmeyi amaçlayan çabaları yakın takibe alınmalıdır. İran'ın Türkiye'nin içişlerine karışmasını önleyici politikalar uygulanmalıdır.
- 12- Yargı mekanizmasının daha etkin çalışmasını sağlayacak ve yargı bağımsızlığını güvence altına alacak, hükümetin tasarruflarından koruyacak düzenlemeler bir an önce getirilmelidir.
- 13- Son dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarını hedef alan tahriklerde büyük artış gözlenmektedir. Bu sataşmalar TSK içinde rahatsızlığa yol açmaktadır.
- 14- İrticaî faaliyetlere karıştıkları için TSK'daki görevlerine son verilen subay ve astsubayların belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmelidir.

Askerin tespit ettiği en öncelikli tehlike irtica idi. Bunun önüne geçmek sistemin selameti gereği idi. Hatta bazılarında göre bu tehlikeye sebep olanlar bir önceki müdahaleyi yapanlardı¹⁵.

3. Askeri Müdahaleler Ve Din Eğitimi

Askerî müdahalelerin din eğitime etkisi hem doğrudan hem de dolaylı olmuştur. 1960 ve 1971 yıllarında dolaylı; 1980, 1997 müdahalelerinde ise doğrudan etkiden söz edilebilir.

1960 sonrasında CHP merkezli hükümetler kurulmuştur. 1962'de Konya Yüksek İslâm Enstitüsü öğretime açıldı. Bu aynı türde açılmış ikinci okuldur. Birincisi 1959'da İstanbul'da açılmıştı. 1962-1963 hükümeti döneminde 7 İmam-Hatip Okulu açılmıştır¹⁶. Daha sonra Demirel hükümeti başa geçmiştir. Bu hükümet döneminde (1965-1971) 1967 yılında din eğitimi açısından önemli uygulama lise 1 ve 2. sınıflara seçimlik Din Dersinin konmasıdır. Ayrıca bu dönemde İmam-Hatip Okullarının sayısında dikkate değer bir artış olmuş, 46 İmam-Hatip okulu öğrenime başlamıştır. Bu iktidarın hükümet programında: "İmam hatip okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yüksek öğretim imkânlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız"¹⁷. İfadesi yer alarak, İmam-Hatip Okullarına üniversiteye girme fırsatı verilmek isteniyordu. Bu dönemde Kayseri, İzmir, Erzurum Yüksek İslâm Enstitüleri öğretime açıldı. 1969'da Atatürk Üniversitesi bünyesinde İslâmi İlimler Fakültesi açılması kararı alındı. 1970'de Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatının 04.12.1970 tarih ve 16146 sayılı uygundur görüşü ile kurulması kesinleşti. 12.03.1971 yılında Atatürk Üniversitesi içerisinde İslâmi İlimler Fakültesi öğretime başladı.

1971'de İmam-Hatip Okullarının orta kısmı kaldırıldı. 1971 askerî müdahalesi sonrası kurulan Erim Hükümeti (26.03.1971-11.12.1971) programında "İmam-Hatip

---

15- Partilerin belediye başkanları ve il, ilçe yöneticilerinin konuşma ve davranışları da Siyasî Partiler Kanunu'nun sorumluluk alanına sokulmalıdır.

16- Tarikatların denetimindeki finans kuruluşları ve vakıflar aracılığıyla ekonomik güç haline gelmeleri dikkatle izlenmelidir.

17- Laiklik aleyhtarı yayın çizgisi olan tv kanalları ve özellikle radyo kanallarının verdikleri mesajlar dikkatle izlenmeli ve bu yayınların Anayasa'ya uygunluğu sağlanmalıdır.

18- Milli Görüş Vakfı'nın bazı belediyelere yaptığı usulsüz para transferleri durdurulmalıdır.

Görüldüğü gibi bu kararların 2. 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18. Maddeleri doğrudan irtica ile ilgilidir. Kocabaş, a.g.e. s. 34.

¹⁵ Murat, Belge, 12 Yıl Sonra 12 Eylül, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992. s. 316; Kongar, 28 Şubat, s. 19.

¹⁶ Halis Ayhan, Türkiye'de Din Eğitimi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 576. (İmam-Hatip Liseleriyle ilgili rakamlar bu kaynağa dayanacaktır.)

¹⁷ Ekinci Yusuf, Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim (1920-1994), Tekışık A.Ş. Ofset Tesisleri, Ankara, 1994, s. 18.

Okulları orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunacaktır.” ifadesi yer aldı. Böylece orta kısmın kaldırılması uygulamasının devam edeceği vurgulanmış oldu. Bu programda zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılacağı da karara bağlandı. Bu karar İmam-Hatip okullarının orta kısmının kaldırılmasını pekiştiren diğer bir karardı. İkinci Erim Hükümeti (11.12.1971-22.05.1972) programında da “...imam hatip okullarının orta öğretime dayandırılması ile ilgili kararlar korunacaktır.” ifadesi yer almaktaydı. Diğer ara hükümetlerde din eğitimi ile ilgili konulara rastlanmamaktadır. 09.02.1973’te İmam-Hatip Okulları liseye dönüştürülecektir. Bu değişiklik İmam-Hatip Liselerine üniversiteye girme imkânı verecektir. 06.03.1974 yılında İmam-Hatip Liselerinin orta kısmı tekrar açılmıştır.

1. Ecevit-Erbakan Hükümeti Programında (26.01.1974-17.11.1974): “Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir.” denilerek din ve ahlâk eğitimi açısından önemli girişimler olacağı haber verilmiştir. 27.07.1974’te liselere ahlâk dersleri konmuştur. Bu dönemde 29 İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.

IV. Demirel Hükümeti Programı’nda (31. 03. 1975-21. 06. 1977): “Yükseköğretimde fırsat eşitliğini sağlamak, liselerdeki birikimi önlemek ve meslek okullarına rağbeti artırmak için, meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanların üniversite ve yüksek okullarının giriş imtihanlarına katılmaları ve imtihanda başarılı olanların lise mezunları gibi bütün üniversite ve yüksek okullara girebilmeleri sağlanacaktır.” denilerek, İmam-Hatip Liselerine üniversite kapıları açılmıştır. Aynı hükümet döneminde liselerin 1 ve 2. sınıf programlarında okutulan din dersi son sınıfta da okutulmaya başlandı. Yine aynı programda: “İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlâk dersleri, gayesine uygun ve milli ahlâk esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami Bilimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Okulları mezunları okutacaklardır. Din derslerinin, normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır¹⁸.” ifadesi tekrar yer almaktadır. Ahlâk derslerinde milli ahlâki değerler verilmesi ve bu dersleri dini eğitim almış öğretmenlerin vermeleri hususuna dikkat çekilmiştir. Bu dönemde Bursa ve Samsun Yüksek İslâm Enstitüleri öğretime

¹⁸ Ekinci, a.g.e. s. 32.

başlamışlardır. Aynı dönemde 230 İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. 1976 yılında İmam-Hatip Liselerine kız öğrenciler kabul edilmeye başlanmıştır.

II. Ecevit Hükümeti Programında (21.06.1977-21.07.1977): “İmam-Hatip Liselerinin müfredat, eğitim eksiklikleri giderilecektir. İmam-Hatip Liselerini bitirenlerin yükseköğrenim olanakları sağlanacaktır. Yüksek İslam Enstitüleri Akademiye dönüştürülerek bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir.” denilmektedir.

V. Süleyman Demirel Hükümeti Programında (21.07.1977-05.01.1978), IV Demirel Hükümeti programlarındaki İmam-Hatip Liseleriyle ilgili ifadelerin aynen tekrar edildiği görülmektedir. Bunlara ek olarak: “İslam Enstitüleri akademi haline getirilecek, ilmî araştırma güçleri artırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde, felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğretmeni olarak görev yapmaları sağlanacaktır. En yüksek seviyede âlim yetiştirmek üzere bir "Manevi İlimler Üniversitesi"nin kurulmasına önem verilecektir.” ve “İmam-hatip lisesi ve diğer meslek lisesi mezunlarını, üniversite ve yüksekokullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şarta tabi tutacağız. İmam-Hatip Lisesi mezunlarını, ilkokullarda din ve ahlak dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlayacağız. İmam-hatip liselerinin ilkokullara dayalı olmasını ve sayılarının ve kontenjanlarının artırılmasını temin edeceğiz¹⁹.” denilmektedir.

III. Ecevit Hükümeti Programında (05.01.1978–12.11.1979) İkinci Ecevit Hükümeti Programındaki ilgili ifadeler tekrar edilmiştir. Bu dönemde Yozgat'ta Yüksek İslâm Enstitüsü açılması kararı alındı. Ayrıca 4 İmam-Hatip Lisesi açıldı.

1980 Demirel Hükümeti döneminde 34 İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.

1960 sonrasında din eğitiminde dönüm noktası 1980 askeri müdahalesi olmuştur. Bu müdahale sonrası hazırlanan Anayasada “Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılıdır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.” şeklinde yerini alarak, okullardaki din dersleri anayasal güvenceye kavuşmuştur. Bu dersin haftalık saati ilköğretimin her iki kademesinde ikiye çıkarılmış, ortaöğretimde yine eskisi gibi bir saat olarak kalmıştır. Ayrıca ahlâk dersi de bu dersin içine alınmıştır. Böylece okutulan ahlâk dersleri felsefi ahlâk mı olsun; dinî ahlâk mı olsun tartışmasını ve ahlâk derslerini din dersi öğretmenleri mi versin; yoksa felsefe öğretmenleri mi, tartışmalarını da

¹⁹ Ekinci, a.g.e. s. 35.

sonlandırmıştır. Bu durum şimdiye kadar tartışılan okul müfredatlarında din dersleri olsun mu; olmasın mı? Olursa seçimlik mi olsun; zorunlu mu olsun? Konularına kesin çözüm de getirmiştir. Bu konular yıllarca tartışılmakta fakat bir türlü bir sonuca varılamamaktaydı.

Ayrıca bu müdahaleden sonra ayrı çatı ve ad altında öğretim yapan yüksek din öğretimi veren kurumlar (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İslâmi İlimler Fakültesi) İlahiyat Fakültesi adı altında birleştirildi. Böylece Türkiye genelinde yirminin üzerinde İlahiyat Fakültesi ortaya çıktı. Bu döneme kadar Türkiye genelinde 369 İmam-Hatip Lisesi öğrenim yapmaktaydı. Askerî müdahalenin tesiri azaldıkça, yeni kurulan hükümetler döneminde İmam-Hatip Liselerinin açılması devam etti. Turgut Özal Hükümet Programlarında (13 Aralık 1983-9 Kasım 1989): “Herkes Anayasamızın teminatı altında vicdan, dinî inanç ve ibadet hürriyetine sahiptir. Maddi ve manevi gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanıyoruz. Yüksek ahlak sahibi, dengeli bir nesil yetiştirilebilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dinî eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu buluyoruz.²⁰” denilmektedir.

I. Mesut Yılmaz Hükümet Programında (23 Haziran 1991- 20 Kasım 1991): “Din ve vicdan hürriyeti, her insanın vazgeçilmez, tabii haklarından. Vicdanlar üzerindeki her çeşit baskının kaldırılması ve din görevlilerinin siyasi mülahazalardan arındırılması konusunda tedbirler alınacaktır. Din görevlilerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi için başlatılan çalışmalar sürdürülecek, dünyanın gelişen şartlarına uyum sağlayacak vasıflı elemanlar yetiştirilmesine özen gösterilecektir.²¹” ifadesi yer almaktadır.

I. Tansu Çiller Hükümet Programında (25 Haziran 1993-5 Ekim 1995): “Din görevlilerinin dünyada ve ülkemizde gözlenen hızlı değişime uyum sağlayacak nitelikte yetiştirilmesine azami çaba gösterilecektir.²²” denilmektedir.

Çiller zamanında 167; II. Yılmaz hükümetinde 3 ve Erbakan döneminde 22 İmam-Hatip lisesi öğretime başladı²³.

²⁰ www.yerelseçim.com/45_hukümet.htm.2009.

²¹ www.yerelseçim.com/48_hukümet.htm.2009.

²² www.yerelseçim.com/50_hukümet.htm.

²³ (Bu sayılara Müstakil İmam-Hatip Liseleri, Müstakil. Anadolu İHL, İHL bünyesindeki Anadolu İHL, Çok Programlı Liseler bünyesindeki İHL ve İHL bünyesindeki Yabancı Dil Ağırlıklı İHL dahildir.). 1997 yılında İmam-Hatip Liselerinin ülke genelindeki sayısı 605’i bulmuştu -Bu sayıya 1960 öncesi açılan 19 İmam-hatip okulu dahildir- .

III. Mesut Yılmaz Hükümet Programında (30 Haziran 1997- 11 Ocak 1999):
“Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim (temel eğitim) uygulamaya konulacaktır.

Anayasanın 24 üncü maddesinde, din ahlâk eğitimi ve öğretiminin devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörüldüğünden ilköğretim (temel eğitim) ve orta öğretim kurumlarında zorunlu din kültürü ve ahlak öğretimine devam edilecektir. Bunun dışında eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. İsteğe bağlı Kur'an kurslarından ve hafızlık eğitiminden Diyanet İşleri Başkanlığı sorumludur.²⁴” ifadesi yer almaktadır.

Abdullah Gül Hükümet Programında (18 Kasım 2002-14 Mart 2003):
“Anayasamızda tanımlanan laiklik ilkesi ve din ve vicdan hürriyetine etkinlik ve işlerlik kazandırılarak, dinin, dini duyguların veya dince kutsal sayılan şeylerin siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla istismar edilmesi veya kötüye kullanılmasını önleyebilecek bir din eğitimi ve öğretimi, Anayasamızda tanımlanan çerçevede etkinlik ve verimliliğe kavuşturulacaktır. Böylelikle, hem vatandaşlarımızın din eğitimi ve öğrenimi alanındaki beklentileri karşılanacak, hem de bu alanda yaşanan suiistimallere son verilmek mümkün olacaktır.²⁵” denilmiştir.

1995 seçimleri seküleristleri endişelendiren bir sonuç verdi. Refah Partisi %21 oy alarak 160 milletvekili çıkarmış, Türkiye'nin birinci partisi olmuştu. Refahsız hükümet hesapları gerçekleşmeyince de Doğru Yol Partisiyle birlikte Refah-Yol Hükümeti kuruldu. Hükümetin icraatları yakın takipteydi.

Nihayet askerler 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu toplantısında bir liste sundular. Bunlara bundan sonra 28 Şubat Kararları denecektir. 28 Şubat Kararlarının din eğitim ile ilgili olanları şunlardır:

6. Temel eğitim sekiz yıl olmalı.

7. İhtiyaç fazlası imam hatip okulları, meslek okullarına dönüştürülmeli²⁶.

Yedinci madde İmam-Hatip Liselerinin sayısını azaltmayı amaçlamaktadır. Bu okulların üniversiteye girmesini zorlaştıran ek puan uygulaması İmam-Hatip Liselerine gösterilen halk tercihinin en aza indirmeye sebep olmuştur. Önceki senelerde halkın aşırı ilgisinden dolayı öğrenciye yer bulmada zorluk çeken bu okullar, artık öğrenci bulmada zorlanacaklardır. Bu uygulamadan sonra İmam-Hatiplerdeki öğrenci sayısı hızlı bir şekilde azalmıştır. Kararların altıncısı daha çok

²⁴ www.yerelseçim.com/55_hukümet.htm. 2009.

²⁵ www.yerelseçim.com/58_hukümet.htm.

²⁶ Zorunlu temel eğitimin 8 yıl olması konusu ilk defa 1971'de gündeme getirilmiştir. Fakat bir türlü uygulamaya geçirilememiştir.

Kur'an kurslarını ilgilendirmektedir. Yaşı ilerlemiş çocukların buralarda okuması ihtimalini azaltmaktaydı. Böylece Kur'an kurslarının önü kesilmek isteniyordu. 28 Şubat Kararlarından bilhassa bu ikisi uygulamaya sokulmuştur. Ayrıca öğretimin sekiz yıla çıkması İmam-Hatip Liselerinin orta kısmının kendiliğinden kapanması anlamına da gelmekteydi. Bu uygulamanın olumsuz etkileri İmam-Hatip Liselerinin birinci sınıflarının hazırlık sınıfına dönüştürülmesiyle giderilmeye çalışılmıştır.

28 Şubat müdahalesi daha çok mesleki din eğitimine yöneliktir. Hedefte İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an kursları vardır. Türkiye'de bazı kesimler özellikle İmam-Hatiplerin yaygınlaşmasından ve öğrenci sayısının artmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu tutumun sebeplerini şu şekilde tespit etmek mümkündür: İmam-Hatipliler Cumhuriyetin temel ilkelerine ters bir anlayışa sahipler: Milliyetçiliğe ümmetçilikle karşı çıkıyorlar (millet değil; ümmet). Demokratiklikle dindarlığı bağdaştırıyorlar (Egemenlik milletin değil; Allah'ındır). Laikliği dinsizlik olarak görüyorlar (Laik sistemde dini yaşamak mümkün değildir).

Bu okullar, liselere alternatif olma yolundalar: Sayıları gerekenden fazladır; her geçen gün bu artış devam ederek, öğrenci sayısı düz liselerle yarışır duruma gelmektedir. Kız öğrencilerini de kabul ederek, mesleki din eğitimi veren okul görünümünden uzaklaşmaktadırlar.

Son olarak bu kurumların belli bir siyasi kanada kayma eğilimi var; radikal dinciler daha yoğunluktadırlar.

Bu iddiaların tüm İmam-Hatip Lisesi mensuplarını kapsadığını söylemek mümkün değildir. İçlerinden bu özelliklere sahip insanlar çıkabilir. Fakat hiçbir zaman çoğunlukta olmamışlardır. Bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır. Milli Eğitim kanun ve yönetmelikleri çerçevesinde faaliyet yapmaktadırlar. Kontrolleri devlet tarafından yapılmaktadır. Sayılarının fazla olması halkın bu okullara gösterdiği teveccühün sonucudur. Halk masrafını kendisi karşılayarak okul binasını yapmakta gerektiğinde sıra ve sandalyeleri kendisi tedarik etmektedir. Çocuğunun bu okulda okuyarak dini ve ahlaki yönden daha iyi yetişeceğine inanmaktadır. Bu okullardan her siyasi yelpazedeki insanlar yetişmektedir. Bir partiye yakınlığı yoktur. Hatta bu okullardan yetişenler arasından terör ve anarşiye katılma oranı en düşük düzeydedir. Buna benzer karşı iddialarla bu saldırılara karşı direnmeye çalışılmıştır.

4. Sonuç

1960 yılı siyasi tarihimizde iki açıdan önemlidir. Birincisi bu tarihten sonra askerlerin sivil idareye müdahalesi belli aralıklarla birçok kere devam etmiştir. İkincisi çok partili döneme geçilmiştir. Bunun sonucunda cumhuriyet tarihimizde koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Bu hükümetler yakın görüşteki partilerin bir araya gelmesi şeklinde olduğu gibi, bazen çok uzak görüşlü partileri de bir araya getirmiştir. Partilerin dine yaklaşımları onların din eğitimine yaklaşımlarını da etkilemiştir. Bu konudaki farklı yaklaşımlar ilgili tartışmaların çıkış noktasını oluşturmaktadır.

1960 sonrası genel din öğretiminde demokratik partinin iktidar olması sonucu başlayan olumlu gelişmeler devam etmiştir. 1967'de liselere seçimlik din dersleri konulmuş, 1974'de aynı okullara zorunlu ahlâk dersi ilave edilmiştir. 1982'den sonra bu iki ders birleştirilmiş, adı Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi olarak değiştirilmiştir. İlköğretimde 4. sınıftan sonra ikişer saat, ortaöğretimde birer saat ve zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişme din eğitimi konusunda atılan en önemli adım olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde meslekî din eğitimi sahasında da olumlu gelişmeler olmuştur. İmam-Hatip Liseleri her iktidar döneminde sayı olarak artmıştır. Bu sayı 600'ü geçmiştir. Ayrıca bu okulların yüksek kısmı olan Yüksek İslâm Enstitülerinin yenileri açılarak sayıları yediye kadar çıkmıştır. 1974'te Atatürk Üniversitesi'ne bağlı İslâmî İlimler Fakültesi açılmıştır. 1980'den sonra bütün bu yüksek okullar İlahiyat Fakültesine dönüştürülmüş, yeniden açılanlarla birlikte, ülke çapında 21 İlahiyat Fakültesi öğretim yapar duruma gelmiştir. 1997 sonrasında İmam-Hatip Liselerinin üniversiteye girmesini zorlaştıran kararlardan sonra bu okullarda öğrenci sayısında önemli bir azalma gözlenmektedir. İlahiyat Fakültelerinin öğrenci kontenjanında da azalmalar olmuştur.

Son Olarak bazı iniş çıkışlara rağmen 1960 sonrasında din eğitiminde eskiye göre daha olumlu gelişmeler olduğu söylenebilir.